

TRAXECTORIAS E RETOS

ISSN: 1887-2417
D.L.: C 240-2008

“Alzando el vuelo”. Programa de conservación da Águia Imperial Ibérica

“Flying off”. Programme for the protection of the Iberian Imperial Eagle

Beatriz García Ávila, Betariz Sánchez, Sara Cabezas e Ramón Martí.

SEO/BirdLife (España)

Resumo

Co obxectivo de contribuír á recuperación da aguia imperial ibérica, unha das rapaces máis ameazadas de Europa, endémica da península Ibérica e “en perigo”, SEO/BirdLife desenvolve o Programa Alzando o Voo, estruturado en tres grandes liñas de actuación, xestión de hábitat, conservación e participación e sensibilización e difusión. Para levar a cabo estas liñas de traballo e alcanzar o obxectivo de contribuír á conservación da aguia imperial ibérica faise imprescindible o uso dos instrumentos sociais de comunicación, sensibilización, participación e educación.

Abstract

With the objective of contributing to the recovery of the Iberian Imperial Eagle, one of the birds of prey which is most under threat in Europe, rife in the Iberian Peninsula and “In Danger”, the SEO Bird Life organization developed the campaign known as “Flying Off”, which is structured into three major lines of action, that is, management of the habitat, protection and participation, and informing the public opinion and providing information. In order to carry out these lines of action and to reach the objective of contributing to the protection of the Iberian Imperial Eagle, there exists a great need for the use of the social instruments of communication, informing the public opinion, participation and education

Palavras chave

aguia imperial ibérica, xestión de hábitat, conservación e participación, sensibilización e difusión.

Key-words

The Iberian Imperial Eagle, habitat management, protection and participation, informing the public opinion and information

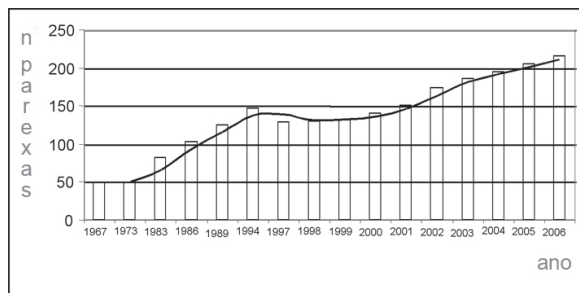
Introdución

A Sociedade Española de Ornitología, SEO/BirdLife, é unha entidade sen ánimo de lucro, unha asociación científica e conservacionista fundada en 1954, cuxo obxectivo é o estudo e conservación das aves e os seus hábitats. Desde 1970 SEO/BirdLife involucrouse activamente na conservación da aguia imperial ibérica (*Aquila adalberti*), a través dun estreito seguimento da súa situación, do impulso de accións e a procura de consenso entre todas as partes involucradas na conservación da especie e o seu hábitat.

A aguia imperial ibérica é unha especie endémica da península Ibérica e, aínda que a súa poboación se recuperou considerablemente ao longo das dúas últimas décadas, aínda se considera como unha especie “en perigo”, atendendo fundamentalmente ás súas principais ameazas: rarefacción do coello -a súa presa principal- electrocución en tendidos eléctricos, uso ilegal de cebos envelenados, destrución e perda de calidade de hábitat, sumado a que a especie é

aínda moi dependente das medidas de conservación que levan desenvolvendo desde hai máis de tres décadas, polo que hai que continuar traballando para recuperar a súa poboación a uns niveis seguros (mantemento da poboación en crecemento; área de presenza superior aos 20 000 km² e de ocupación superior a 2 000 km², poboación non fragmentada; superior a 1 000 individuos maduros ou próxima aos 500 territorios ocupados, segundo criterios da UICN).

Co obxectivo de contribuír á recuperación da aguia imperial ibérica SEO/BirdLife leva a cabo o Programa de Conservación da Aguia Imperial Ibérica “*Alzando el vuelo*”, realizado coa colaboración do Administrador de Infraestruturas Ferroviarias (ADIF), a Fundación Biodiversidad e co apoio da Obra Social de Caja Madrid. O período de execución do programa é de tres anos, 2006-2008, aínda que é un proxecto con vocación de continuidade, cuxo ámbito de actuación é toda a área de distribución da especie no territorio español, abrangendo as comunidades autónomas de Andalucía, Castela-A Mancha, Castela e León, Extremadura e Madrid.

Gráfica 1: Evolución del número de parejas desde la década de los años 60 hasta 2006.

Fuente: Grupo de Trabajo del Águila Imperial Ibérica y Ministerio de Medio Ambiente.

Plano 1: *Ámbito de actuación*

A contribución á recuperación da aguiá imperial ibérica desde o programa "Alzando o voo" formúlase coa incorporación de medidas de xestión para a mellora do seu hábitat, medidas de xestión que fomenten as poboacións da súa principal presa, o coello, a loita contra as principais ameazas que afectan a especie, e, por suposto, coa participación e sensibilización de todos os sectores e actores sociais que conviven coa especie e que dun xeito ou outra están implicados na súa conservación. Para levar a cabo este traballo e alcanzar estes obxectivos é indispensable recorrer aos instrumentos sociais obxecto deste seminario: a comunicación, a educación, a participación e a sensibilización, que serán utilizados para desenvolver as tres liñas principais de actuación nas que se estrutura o Programa "Alzando o voo": Xestión de hábitat, conservación e participación, e sensibilización e difusión.

Xestión de hábitat

O ámbito de actuación da xestión de hábitat circunscríbese a Campo de Montiel e Serra Morena Oriental de Cidade Real (plano 1). Nesta rexión, en xeral, atopan zonas moi importantes de dispersión e alimentación da aguiá imperial ibérica, principalmente en coutos de caza menor onde aínda hai abundancia de coello.

A pesar da recolonización desta zona por parte da aguiá imperial ibérica, a situación socioeconómica non resulta moi favorable para a especie: crise no sector cinexético da perdiz vermella (por exceso de repoboacións), crise no sector agropecuario, intensificación e cambio de prácticas agrícolas, control de depredadores e uso de veneno (problema que afecta de forma desigual a bisbarra). Optouse por seleccionar unha zona de alta prioridade e gran valor para a conservación, onde a necesidade de actuación é hoxe en día maior, ao ter lugar un solapamento das zonas de alimentación de aguiás imperiais e zonas produtivas onde hai fortes intereses dos sectores cinexéticos (caza menor) e agropecuarios. Esta situación é moi diferente da que a especie atopa xeralmente nas súas áreas próximas de reprodución nos montes de Serra Morena, con moita menor presenza humana e destinados principalmente á caza maior, actividade que, ben xestionada, é perfectamente compatible cos requirimentos ecolóxicos da especie

ao ofrecer tranquilidade e presenza de montes con arboredo de porte axeitado para a instalación dos niños. Estas zonas de reprodución por si soas, son insuficientes para garantir a viabilidade da especie, xa que carecen das poboacións de coello (a súa principal presa) que, pola contra, é moito máis frecuente nas zonas de alimentación do Campo de Montiel seleccionadas para este proxecto.

Parte das actuacións realizadas ao longo dos últimos anos centráronse en proporcionar alimentación suplementaria en zonas próximas aos seus territorios de reprodución onde non hai suficiente alimento. Isto evitou, con bastante éxito, que moitas parellas se afasten dos territorios de reprodución a outras zonas próximas de alimentación onde existen máis perigos pola maior presenza humana, maior presenza de veneno (utilizado ilegalmente para o control de depredadores), maior intensificación agrícola e perda da calidade do hábitat de alimentación, maior presenza de tendidos eléctricos perigosos, etc. Non obstante, estas medidas non son sostibles a longo prazo sen asegurar suficientes áreas de alimentación libres de ameazas e con suficiente alimento. Traballar nestas zonas para mellorar a calidade do hábitat e o mantemento das poboacións de coello, incrementar a sensibilidade da poboación local, e favorecer actividades socioeconómicas rendibles e compatibles co mantemento da biodiversidade, son os obxectivos polos que aposta este proxecto.

A selección dun territorio concreto dentro de Castella-A Mancha atende tamén a que esta comunidade autónoma conta cun plano de recuperación para a especie, aprobado en 2003. Todas as actuacións deste proxecto contribúen a desenvolver o mencionado plano autonómico e a propia Estratexia Nacional para a Conservación da Aguia Imperial Ibérica.

O obxectivo desta liña de traballo é, xa que logo, a mellora de hábitat en terreos de propiedade privada onde a especie se reproduce ou alimenta, a través da sinatura de convenios de colaboración cos propietarios.

O convenio contempla distintas fases de intervención nos terreos:

Fase 0: fase de achegamento aos propietarios para presentar o Programa e comprobar a súa predisposición a participar neste. O obxectivo é a sinatura dun convenio marco de colaboración para o desenvolvemento de actuacións de xestión do hábitat.

Fase I: fase de probas que permite iniciar a relación coa propiedade privada. Trátase de medidas seleccionadas que benefician a especie e non supoñen cargas evidentes para a propiedade, molestias excesivas ou lucros cesantes. Dependendo do grao de satisfacción da relación coa propiedade (motivación, cumprimento de acordos, interese), pódense acometer algúns investimentos máis propios da seguinte fase.

Fase II: reservada para terreos nos que a Fase I se desenvolvera de forma exitosa e a propiedade demostrara clara vontade de se manter no programa. Prevense medidas o máis duradeiras posibles. Requiren maior nivel de investimento. Esta fase require importantes negociacións previas coa propiedade nas que se plasmen os compromisos acordados en materia de mellora da xestión cinexética, carga gandeira, métodos de labranza, etc.

En outubro 2007 hai asinados 16 convenios de colaboración que abranguen máis de 10 800 hectáreas (Táboa 1):

Contactouse cos terreos preseleccionados e visitáronse aqueles aos que accederon os propietarios. A pesar do traballo previo de 2003 ao comezo desta fase xurdiron

algunhas dificultades derivadas da imposibilidade de contactar directamente cos propietarios (por descoñecemento da súa identidade, pouca predisposición dos encargados ou os propietarios, etc.). Porén, consonte foi aumentando a presenza do equipo do Programa no terreo foi gañando a confianza das propiedades e foi máis doado realizar os contactos (tamén debido ao efecto "de boca en boca"). Aos terreos iniciais uníronselles algúns novos cuxos propietarios solicitaron información sobre o Programa. Neste ano 2007 alcanzouse o obxectivo proposto de conseguir 10 000 hectáreas baixo convenio e continúaase traballando para chegar a 20 000 hectáreas con convenio no 2008.

Non hai que esquecer que máis do 70% dos territorios de augia imperial ibérica se

FINCA	TERMO MUNICIPAL	Plano de Recuperación	ZEPA	Ha
El Carrascalillo	Torre de Juan Abad-Torrenueva	Área de dispersión	No	1.250
Los Morrones	Torre de Juan Abad	Área de dispersión	No	306
Los Barranquillos (Refuxo Fauna)	Castellar de Santiago-T.J.Abad	Área crítica	Sí	515
Las Tajoneras	Torre de Juan Abad	Área de dispersión	No	699
Casa de Rebuelta	Torre de Juan Abad	Área de dispersión	Sí	626
El Jarón CB	Torre de Juan Abad	Área de dispersión	Sí	1.488
El Teatino	Almedina-Villanueva de los Infantes	Área de dispersión	No	729
El Barranco de la Gomera	Castellar de Santiago	Área crítica	Sí	692
Casa Oliver	Castellar de Santiago	Área crítica	Sí	413
Paraje Los Hijuelos	Castellar de Santiago	Área crítica	Sí	800
Peñalada	Torre de Juan Abad-Villamanrique	Área de dispersión	No	154
Casa del Collado	Villamanrique	Área de dispersión	No	87
Mojón Blanco (parte)	Torre de Juan Abad	Área de dispersión	Si	185
Cerrillo del Hueso (propiedade)	Cózar	Área de dispersión	Sí	567
Cerrillo del Hueso (arrendatario)	Cózar	Área de dispersión	Sí	367
Las Ensanchas	Torre de Juan Abad	Área crítica	Sí	1.923
TOTAL				10.801
Total área crítica				4.343
Total área de dispersión				6.458

Táboa 1: Caraterísticas das fincas coas que hai convenios de colaboración

atopan en terreos particulares, polo que o éxito de recuperación da especie depende en boa medida de asegurar unha boa xestión nos terreos onde habita. Para iso é imprescindible fomentar a participación da propiedade privada, sector cinexético e agropecuario, traballar en e a partir dos puntos comúns, aumentar a confianza e lograr unha sensibilización para mudar a percepción negativa, que aínda se segue tendo nalgúns sectores da aguiá imperial ibérica.

Conservación e participación

Trabállase para frear as principais ameazas que lle afectan á aguiá imperial ibérica, (tendidos eléctricos, uso ilegal de cebos envelenados, destrución e/ou perda de calidade de hábitat, e escaseza da súa principal presa, o coello), búscase e fomenta a participación de todos os sectores que se atopan implicados dun modo ou outro na conservación da especie.

Este traballo desenvólvese en toda a área de distribución da especie mediante a colaboración coa Administración para o desenvolvemento da Estratexia Nacional de Conservación da Aguiá Imperial Ibérica e a aprobación e aplicación dos plans de recuperación da especie, mediante a campaña de tendidos eléctricos, a activación do programa antídoto contra o uso ilegal de cebos envelenados e o seguimento,

suxestións e alegacións a proxectos para impedir a destrución e perda de calidade de hábitat.

Preténdese actuar como intermediario entre a Administración e a propiedade particular, así como fomentar a participación dos diversos sectores implicados, entre os que se atopan os colectivos que aglutinan a propiedade privada, como por exemplo a Fundación Amigos da Aguiá Imperial. Unha das ferramentas para alcanzar este obxectivo é a realización de *“obradoiros participativos e actividades de formación”*, nos cales se leva a cabo unha busca conxunta de solucións ás principais ameazas que afectan a especie, a través do diálogo e traballo conxunto das institucións e representantes dos sectores implicados na conservación da aguiá imperial ibérica. Identifícanse novas liñas de acción para futuros obradoiros e futuras liñas de actuación do programa.

Até o momento realizáronse dous obradoiros: cuarta edición do obradoiro para a conservación da aguiá imperial ibérica *“A xestión do hábitat de alimentación, posta en común de experiencias,”* e mais o obradoiro *“A conservación da aguiá imperial ibérica e o desenvolvemento rural en Campo de Montiel”* e participouse na *“I Xornada para Xestores e Persoal de Terreos con especies ameazadas”* organizado pola Fundación Amigos da Aguiá Imperial (da que SEO/BirdLife é patrón) e a Fundación Biodiversidade.

Sensibilización e difusión

A campaña realízase en toda a área de distribución da especie e está dirixida a propietarios, xestores e gardas de terreos, centros educativos, asociacións de cazadores, agricultores, gandeiros, autoridades locais, axentes ambientais, outras autoridades ambientais e profesionais de actividades agropecuarias.

Os contidos das presentacións tratarán sobre aspectos xerais da especie, situación actual e distribución, e sobre os problemas para a súa conservación, con especial énfase na xestión do hábitat e as súas ameazas, en particular, o veneno e os tendidos eléctricos.

En 2007 a campaña de sensibilización e difusión estivo especialmente destinada aos diferentes sectores socioeconómicos e aos mozos dentro das áreas de distribución da especie, con énfase na bisbarra de Campo de Montiel de Cidade Real, onde se realiza o traballo de xestión de hábitat en terreos de titularidade privada. Preténdese así, darlle unha maior presenza ao equipo de traballo e ao Programa "Alzando el vuelo" na área de traballo. Con este fin e dado que SEO/BirdLife é entidade colaboradora do Plan de Recuperación da Aguia Imperial Ibérica en Castela-A Mancha, rea-lizáronse actividades con escolares en centros de educación ambiental e aulas da natureza da bisbarra, distribuíuse material informativo a todos os centros escolares de Campo

de Montiel e bisbarras veciñas para dar a coñecer o programa e ofertar actividades educativas que se realizan en colaboración co equipo de monitores dependente da Delegación Provincial de Medio Ambiente e Desenvolvemento Rural de Cidade Real.

A actividade ofertada vai dirixida aos estudantes que cursan desde 2º ciclo de Educación Primaria até 2º ciclo de Educación Secundaria, consta dunha charla temática sobre a aguia imperial ibérica presentada dunha forma atractiva e divulgativa con ilustracións, gráficos e fotografías que mostran os seguintes contidos:

- Bioloxía e ecoloxía da especie
- Importancia da especie
- Estado de conservación e ameazas
- Presenza da especie na zona do colexio
- Programa "Alzando el vuelo"

Completarase a actividade con material divulgativo e a proxección dun vídeo de curta duración que mostra unhas impresionantes imaxes da aguia imperial ibérica, para despois dar pé a un pequeno debate con preguntas e respostas que permita asentir os coñecementos aprendidos.

Para que os alumnos e profesores poidan afondar nos coñecementos e problemática desta especie en particular, e da conservación da natureza en xeral, vaise editar e distribuír unha unidade didáctica sobre a aguia imperial ibérica, dirixida aos estudantes e profesores do primeiro ciclo

de ensino secundario obrigatorio, 1º e 2º da ESO, e integra no seu temario contidos curriculares (segundo o establecido nos reais decretos 116/2004 e 117/2004 do 23 de xaneiro, BOE do 10 e 18 de febreiro de 2004, polos que se desenvolve a ordenación e establécese o currículo da Educación Secundaria Obrigatoria e o Bacharelato) da materia Ciencias da Natureza.

Na campaña de sensibilización, alén do traballo cos escolares, están programadas charlas con axentes forestais e cos sectores produtivos. Así como a organización dun evento de recoñecemento que premie aquelas propiedades privadas que están a realizar unha xestión dos terreos compatible coa conservación da aguija imperial ibérica. O obxectivo deste acto é incentivar e recoñecer as boas prácticas e estreitar lazos coa propiedade privada, sector imprescindible na recuperación da especie.

Como ferramentas de difusión editáronse e distribuíronse diversos materiais a entidades e público obxectivo, unha exposición itinerante percorre os municipios de Campo de Montiel e creouse unha páxina web específica sobre a aguija imperial ibérica, á que se accede a través do enderezo www.aguijalaimperial.org. Contén información sobre a especie e sobre o programa. A páxina irase completando con información polo miúdo e actualizada da especie, noticias, novidades, etc. e cos avances que se efectúen no programa. Tamén se pode ver o vídeo do programa “*Alzando el vuelo*” a través da dela.

O principal obxectivo do vídeo é mostrar a importancia da aguija imperial ibérica para chamar a atención sobre a necesidade de conservala. Por iso, escolléronse imaxes que mostran a beleza e maxestosidade da ave e o seu hábitat. Estes aspectos remárcanse coa locución, na que tamén se expoñen de forma breve os aspectos básicos do Programa.

Igual de importancia cobran as actuacións de comunicación nos programas de conservación e xestión de especies ameazadas. Desde o comezo do programa realizouse un importante labor de difusión en medios de comunicación tanto para informar sobre o programa en si como das diferentes actuacións realizadas no marco deste. Como norma xeral, desde a Área de Comunicación de SEO/BirdLife envíanse convocatorias, materiais gráficos, imaxes e notas de prensa aos medios de comunicación das accións e campañas que realiza a organización. O seu principal obxectivo é informar a sociedade e tratar de influír nas administracións e órganos de decisión para mellorar o estado de conservación das aves en xeral e neste caso en particular da aguija imperial ibérica.

Bibliografía

- MADROÑO, A., GONZÁLEZ, C. Y ATIENZA, J. C. (2004): *Libro Rojo de las Aves de España*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente & SEO/BirdLife
- SEO/BIRD LIFE: *Medidas para la conservación del águila imperial ibérica (2006-2008)*. Informe inédito.